

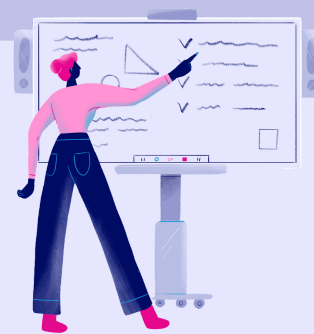
Samen werken aan een open en veilige schoolcultuur, hoe doen we dat?

Onderzoek naar helpende en hinderende factoren in het komen tot een open en veilige schoolcultuur, waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG) wordt tegengegaan

Literatuur en praktijk in perspectief: implicaties en randvoorwaarden

Onderzoeksoepzet

1. Literatuuronderzoek voor het kaderen van helpende en hinderende factoren
2. Praktijkvalidatie; professionals uit het GO (c3), PO en VO
3. Vaststellen van beleidsimplicaties en randvoorwaarden door de Alliantie SGG

Afronding

Koppeling aan de drie pijlers voor cultuurverandering van de RCGOG

- Omgangscultuur
- Organisatiestructuur
- Ondersteunend systeem

Regeringscommissaris seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld

1 Leerlingkennis en -vaardigheden

Wat belangrijk is voor leerlingen, is het ontwikkelen van **normatieve kennis**^{1,2} om schadelijke relationele- en gendernormen te herkennen en te duiden; **procedurele kennis**^{1,3,4} om adequaat te kunnen handelen bij een melding te maken van onveilige situaties; **zelfregulatie en een positief zelfbeeld**^{1,5} om eigen grenzen te bewaken en kwetsbaarheid te verminderen; **sociale en relationele vaardigheden**^{1,2,6} om gelijkwaardige relaties te bevorderen; en (bijstander) **incidentvaardigheden**^{1,7} om seksueel grensoverschrijdend gedrag op te merken, te voorkomen of te onderbreken.

Incidentvaardigheden vragen natuurlijk nogal wat, want als het goed is heeft een leerling daar niet heel veel ervaring mee. Ik denk dat dat voor een PO-leerling inderdaad heel veel gevraagd is en dat daar altijd begeleiding door de schoolcontactpersoon, de eigen leerkracht, directeur of kwaliteitscoördinator voor nodig is.

Toepassing & knelpunten in de praktijk

Toepassing

Methodieken zoals De Vreedzame School, Rots en Water, Fides, cursus Mens Worden en Omgangskunde worden in de sectoren ingezet.

Er is **zichtbare steun**, vertrouwenspersonen (**praat-juf** in het GO) komen langs bij klassen, zijn aanwezig in aula's en op posters.

Knelpunten

Handelingsverlegenheid: Professionals aarzelen om gevoelige thema's expliciet te bespreken uit angst voor weerstand vanuit ouders (PO) en leerlingen (VO).

Begripsniveau leerlingen: Complexe thema's zijn vaak te abstract voor jonge leerlingen (PO) of sluiten onvoldoende aan bij de sociaal-emotionele ontwikkelingsfase (GO).

Gebrek aan visie: Zonder een scherpe, collectieve visie op gewenst gedrag en duidelijke kaders vanuit de schoolleiding landen (externe) preventieve interventies vaak onvoldoende (VO).

Implicaties & randvoorwaarden

Leerlingkennis en -vaardigheden mogen niet los worden gezien van het onderwijs, maar als een structureel onderdeel. Het moet aansluiten bij het ontwikkelingsniveau en de leefwereld van de leerling. Ouders moeten hierin meegenomen worden.

Focus per sector

GO: Dagelijkse herhaling met intensieve visuele ondersteuning

PO: Fysieke grenzen en "waar voel ik me fijn bij" in plaats van complexe thema's

VO: De online leefwereld, de "manosphere" en polarisatie rond diversiteit.

In theorie is het [belang van sterke professionele normen en een open teamcultuur] allemaal herkenbaar en in theorie gebeurt het hier ook op school, maar in de praktijk niet. Daarin merk je een duidelijk verschil tussen generaties en tussen teams.

2 Professionele normen en teamcultuur

Een sociaal veilige teamcultuur van onderwijsprofessionals wordt versterkt door actief **normstellend gedrag**^{1,8}, een open **aanspreekcultuur**^{9,10}, gepast **leiderschap**^{11,12}, intensieve **samenwerking**¹¹ en onderling **vertrouwen**^{10,11}. Deze factoren maken het bespreken van signalen en dilemma's mogelijk, voorkomen normalisering van grensoverschrijdend gedrag en ondersteunen een gedeelde verantwoordelijkheid voor een veilig pedagogisch klimaat.

Kansen & knelpunten in de praktijk

Kansen

Onderwijs professionals herkennen en benadrukken de cruciale rol van **leiderschap** en hebben behoefte aan een **collectieve visie** als basis voor een veilige cultuur. Beide bieden ondersteunende kaders bij lastige beslissingen en situaties

Knelpunten

Aanspreekcultuur: Het is lastig om collega's rechtstreeks aan te spreken op hun gedrag. Er is angst dat het je rol in de groep beïnvloedt, het past niet altijd in de cultuur (bijv. door hiërarchie) en weggijken is soms makkelijker.

Grijze gebieden: Professionele gedragsnormen in de omgang met leerlingen zijn soms lastig te definiëren, wat risico's kan creëren. Bijvoorbeeld bij de behoefte van leerlingen aan fysieke nabijheid (GO), docenten die graag aardig gevonden willen worden (PO), de rol van hulpouders (PO) en externe omgevingen zoals stages en excursies (VO)

Implicaties & randvoorwaarden

Beleidsimplicaties voor duurzame cultuurverandering zijn periodieke oefening met casussen, handhaving bij norm-overschrijdend gedrag en ondersteuning & uitdraging vanuit schoolleiders.

Randvoorwaarden hierbij zijn: Goed voorbeeldgedrag, duidelijke gezamenlijke afspraken, periodieke teambuilding en aandacht voor maatschappelijke polarisatie.

praktikon

3

Beleidsvoering

Effectief beleid steunt op de **toegankelijkheid**^{13,14}, waarbij afspraken voor iedereen vindbaar en begrijpelijk zijn, aangevuld met een consistente **handhaving**^{3,8} die zorgt voor duidelijke consequenties bij norm-overschrijdend gedrag. Structurele **monitoring**^{3,11} legt de verantwoordelijkheid vast voor het periodiek evalueren en actueel houden van de sociale veiligheid binnen de school. Tot slot zorgt een zorgvuldig **aanname- en selectiebeleid**^{13,10} voor integriteitsbehoud door risico's bij de werving van nieuw personeel te minimaliseren.

Toepassing & knelpunten in de praktijk

Toepassing

Periodieke teambespreking waarbij een protocol of een deel van het veiligheidsplan centraal staat.

- In het GO is dit actie gericht: waar let je op en wat moet je doen?
- In het PO blijft dit vaker bij hoofdlijnen

Veiligheidscoördinator analyseert twee keer per jaar alle incidenten, dit wordt vervolgens besproken om te kijken wat ervan geleerd kan worden, wat vaak actief wordt opgevolgd (GO).

Digitale veiligheidstegel waar meldpunten, beleidsstukken en preventieaanbod op één plek te vinden zijn (PO).

Knelpunten

Afvinkbeleid: Beleidsstukken zijn vaak digitaal aanwezig en voldoen aan formele eisen, maar worden niet altijd gedragen of nageleefd in de praktijk.

Gebrek aan eigenaarschap: Docenten worden zelden betrokken bij het schrijven van nieuwe beleidsstukken. Regulier veiligheidsbeleid sluit niet altijd aan in een GO-school.

Concentratie van kennis: Kennis van beleid zit bij specifieke werknemers, terwijl het bij docenten minder leeft.

AVG angst: Onzekerheid over privacywetgeving belemmert professionals in alle sectoren bij het proactief nabellen van referenties bij sollicitanten (PO, VO).

Wij hebben best wat protocollen overgenomen van een overkoepelende scholenorganisatie, maar dat is vooral regulier onderwijs. Dat past gewoon totaal niet bij een ZML-school.

4

Voorwaarden van aanpakken

Succesvolle preventieve aanpakken tegen SGG voor leerlingen vereisen een doordachte **vorm & methodiek**^{1,2}, waarbij activerende, multidisciplinaire werkvormen gericht op gedragsverandering de basis vormen. De effectiviteit is ook afhankelijk van de **intensiteit**^{1,2}, herhaling, structurele verankering in de onderwijspraktijk. Periodieke reflectie en doorontwikkeling zijn hierbij van belang. Daarbij zorgt **doelgroepafstemming**^{1,2} ervoor dat de inhoud aansluit bij de ontwikkelingsfase, de sociaal-culturele context en de specifieke behoeften van (risico)groepen.

Implicaties & randvoorwaarden

Van papier naar werkelijkheid: Zorg ervoor dat beleid leeft op de werkvloer, zodat het actief wordt toegepast en protocollen niet enkel bij incidenten worden geraadpleegd.

Structurele inbedding: Bespreek en oefen beleid regelmatig, zodat gedragsnormen worden gedragen en consequent worden gehandhaafd.

AVG-angst: Bied duidelijke richtlijnen over privacywetgeving, zodat relevante informatie over eerdere incidenten verantwoord kan worden gedeeld.

Om beleid duurzaam te kunnen implementeren zijn voldoende tijd, ruimte en prioriteit binnen de school een vereiste. De druk op het onderwijs (wettelijke eisen, administratieve lasten, lerarentekort) vormt hierbij een **risico**

De weerstand bij sommige ouders en de maatschappij van de afgelopen jaren tegen seksuele voorlichting en expliciete programma's, maakt dat scholen ervoor kiezen om dit soms niet aan te bieden

Toepassing & knelpunten in de praktijk

PO - toepassing

Het thema komt terug in bestaande lessen in het kader van burgerschap en sociaal-emotionele ontwikkeling.
→ Focus op basisvaardigheden zoals gevoelens herkennen en duiden.

PO - knelpunt

Specifieke lessen zijn kwetsbaar wanneer er **tijdsdruk** is in het rooster; niet stevig ingebed.

VO - toepassing

Scholen zetten **gastlessen**, **projectweken** en - waar nodig - intensieve trajecten in.
→ Focus op actieve werkvormen en ervaringsgericht leren zoals rollenspellen

VO - knelpunt

Gebrek aan borging, interventies zonder overlap met schoolvisie of structurele follow-up

GO - toepassing

Sociale afspraken en regels worden niet incidenteel, maar vrijwel **dagelijks** herhaald.
→ Focus op visuele hulpmiddelen en instrumenten zoals Brainblocks.

GO - knelpunt

Vaardigheden lijken **schoolaafhankelijk** en worden zelden buiten school toegepast.

Algemeen knelpunt: Landelijke discussies en ouderlijke weerstand tegen gevoelige thema's leiden tot grotere voorzichtigheid bij scholen, wat een risico vormt voor de structurele inbedding van preventieve educatie.

Implicaties & randvoorwaarden

Beleidsimplicaties: Effectieve aanpakken vragen om maatwerk naar onderwijssector en doelgroep, structurele herhaling binnen een doorgaande leerlijn en aandacht voor de sociaal-culturele context van leerlingen en ouders.

Randvoorwaarden: Duurzame implementatie vereist tijd, ruimte, deskundige professionals, leiderschap met visie en een duidelijk en vertrouwd ondersteunings- en meldingssysteem binnen de school.

We krijgen meestal een hele goede voorselectie van de GGD, waar we blij mee zijn. Maar wat ik vooral mis, is de link met de duidelijke visie van school: wat vinden we belangrijk en hoe zorgen we dat dit wordt overgebracht naar de leerlingen?

5 Betrokkenen

Een veilige schoolomgeving rust op breed **eigenaarschap**^{3,12,13}, waarbij het hele team en personeel getraind moet zijn om signalen te herkennen voor een werkelijk veilige school. Een proactieve **relatie met ouders**^{1,4,15} versterkt dit fundament door hen als partners te ondersteunen en te voorzien van informatie over de lesinhoud. Daarnaast vormt het steunend netwerk van de school met **externe partners**^{6,16} de noodzakelijke basis voor een integrale aanpak van signalering, deskundige zorg en passende opvolging.

Wat ik heb gedaan, is eigenlijk elke directeur zijn eigen netwerkje geven. In dat netwerk zitten jeugdhulp, jongerenwerkers, wijkagenten, handhaving en toezicht. Zij hebben een soort preventieve wekelijkse samenkomst waarin signalen van school of uit de wijk worden besproken.

Toepassing & knelpunten in de praktijk

Toepassing

Leerlingen worden betrokken in de **klassenraad** waar ze kunnen meepraten over klassenregels (GO)

Medezeggenschapsraad betreft ouders actief bij het goedkeuren van een schoolveiligheidsplan (PO)

Integrale samenwerking m.b.v. het **VIOS-model**, waarbij school, politie en jongerenwerk structureel overleggen om escalatie te voorkomen (VO)

Knelpunten

Moeizame bureaucratie: Dossiergrenzen, onduidelijke verantwoordelijkheden en terughoudendheid bij meldingen belemmeren een effectieve samenwerking met zorgpartners, vooral in het GO.

Beperkt eigenaarschap: docenten zijn soms laks op dit thema, het is lastig bespreekbaar onderling, en vooral met leerlingen (PO)

Versnipperde structuur met te veel loketten (mentor, coach, vertrouwenspersoon, coördinator), wat verwarrend is voor leerlingen, vooral in het VO.

Ouderrelaties vormen een uitdaging door weerstand, zowel overmatige betrokkenheid (PO) als afstand (VO).

Eilandcultuur tussen verschillende teams belemmert vertrouwen en samenwerking.

We hebben een schoolmaatschappelijk werker die eens in de twee maanden een koffiemoment organiseert om ouders hierin mee te nemen. Daar worden onderwerpen besproken variërend van social media tot anticonceptie.

Implicaties & randvoorwaarden

Beleidsmatige implicaties: Scholen hoeven veiligheidsvraagstukken niet alleen op te lossen en hebben behoefte aan duidelijke afspraken over wanneer partners zoals jeugdzorg, GGD of wijkagenten worden betrokken. Succes vraagt om signaleringsvaardigheden binnen het hele team, samenwerking met externe partners en een sterk partnerschap met ouders.

Randvoorwaarden: Borging vraagt om duurzame, warme relaties met samenwerkingspartners en laagdrempelige ouder- en leerling-betrokkenheid.

3 Pijlers voor cultuurverandering

Hoe komen deze uitkomsten terug in de drie pijlers?

Omgangscultuur

Medewerkers moeten emoties, grenzen en gedrag kunnen bespreken. Dit gaat over normbesef, voorbeeldgedrag en samenwerken in teams. Dit vraagt om duidelijke afspraken, tijd en leiderschap¹⁴.

Overkoepelend knelpunt

Het gesprek over grensoverschrijdend gedrag is niet vanzelfsprekend. Grijze gebieden worden vaak individueel ingevuld en collega's spreken elkaar niet makkelijk aan.

PO: Grenzen worden verschillend geïnterpreteerd en collega's vinden elkaar aanspreken lastig. Er is behoefte aan een gezamenlijke norm en taal, ondersteund door schoolbrede afspraken en casussen.

VO: Sociale veiligheid concurreert met andere prioriteiten. Zonder duidelijke sturing vanuit de schoolleiding blijft normstelling afhankelijk van individuele docenten.

GO: Er is een kloof tussen beleid en praktijk. Teamvertrouwen en openheid zijn beperkt door eilandcultuur en angst binnen teams

Maak afspraken concreet en bespreek regelmatig praktijkvoorbeelden. Versterk teamvertrouwen en zorg dat normstelling actief wordt gedragen door leiding en team.

Organisatiestructuur

Gedrag, veiligheid en sociale vaardigheden moeten niet afhankelijk zijn van losse lessen, maar structureel zijn ingebed in het onderwijs en de organisatie. Dit vraagt om duidelijke rollen, tijd, samenwerking en vaste lessen¹⁴.

Overkoepelend knelpunt

Borging van sociale veiligheid is kwetsbaar door werkdruk, versnippering en onduidelijke verantwoordelijkheden. Zonder structuur en visie blijven interventies ineffectief.

PO: Sterke ouderbetrokkenheid verhoogt soms druk op school. Tijdgebrek zorgt ervoor dat preventielessen snel wegvallen.

VO: Veel verschillende rollen en loketten maken ondersteuning onoverzichtelijk. Werkdruk zorgt dat sociale veiligheid als bijzaak wordt behandeld.

GO: Reguliere methoden passen vaak niet bij de doelgroep. Gedrag vraagt om duiding en intensieve, dagelijkse herhaling. Visualisatie en kleine groepen zijn noodzakelijk voor effectieve ondersteuning.

Zorg voor heldere rollen, vaste routines en structurele tijd. Maak routes eenvoudiger voor leerlingen en teams, en stem aanpakken af op de doelgroep en context.

Ondersteunend Systeem

Leerlingen en medewerkers moeten weten waar zij terecht kunnen bij signalen, zorgen of incidenten. Het systeem moet niet alleen bestaan op papier, maar ook zichtbaar, veilig en bruikbaar zijn in de praktijk¹⁴.

Overkoepelend knelpunt

Veel ondersteunende systemen bestaan formeel, maar worden onvoldoende gebruikt of vertrouwd. Daardoor ontbreekt handelingszekerheid.

PO: Het systeem is aanwezig, maar niet altijd toegankelijk of bekend. Leerlingen melden vooral via de eigen leerkracht, wat een risico kan zijn.

VO: Er is vaak sprake van beleid en registratiesystemen, maar eigenaarschap ontbreekt. Incidentenregistratie is subjectief van inhoud.

GO: Systemen en protocollen zijn vaak versnipperd of onbekend bij docenten. Samenwerking met externe instanties verloopt traag en ingewikkeld wat risicovol is.

Maak het ondersteunend systeem zichtbaar, begrijpelijk en actief gebruikt in de praktijk. Zorg voor duidelijke routes, betere registratie en periodieke bespreking, afgestemd op de sector en doelgroep.

Bronnen literatuur onderzoek

1. Koole, J., Geerlings, J., Ardon, D., Holleman, C., Sanchez Ramirez, C., & Van Berlo, W. (2025). *Wat werkt bij de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en lhbtq+geweld. Achtergrondossier over feiten, cijfers en werkzame aanpak*. Utrecht: Rutgers/Movisie.
2. Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2017). *Effectief preventief. Het voorkomen van seksueel geweld door seksuele en relationele vorming in het onderwijs*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
3. Van den Broek, A., Ramakers, C., Cuppen, J., & Brukx, D. (2022). *Veilig op school: Landelijke veiligheidsmonitor 2020–2021: Veiligheidsbeleid en veiligheidsbeleving in het primair en voortgezet onderwijs*. ResearchNed.
4. Stichting School & Veiligheid. (2017). *Seks op school: Werken aan seksuele integriteit in het onderwijs: PO, VO en mbo*. Stichting School & Veiligheid.
5. Van Helvoirt, D., & Smeets, E. (2022). *Veiligheid in het onderwijs: Verslag van een literatuurstudie*. Nijmegen: KBA Nijmegen.
6. GGD Limburg-Noord & GGD Zuid-Limburg. (z.d.). *Over de grens? Handleiding voortgezet onderwijs*. Provincie Limburg.
7. Kovács, Z., & Noor, S. (2021). *Grensoverschrijdend gedrag aanpakken*. Movisie.
8. Stichting School & Veiligheid. (2023). *Grenzen aan gedrag: Seksuele relaties en handelingen tussen een schoolmedewerker en een leerling*. Stichting School & Veiligheid.
9. Van der Klein, M., Los, V., & Verwijs, L. M. (2013). *In veilige handen met gratis VOG*. Verwey-Jonker Instituut.
10. Janssens, K., Lammers, M., Hartog, Z., Goes, A., & Heeringa, N. (2012). *Toolkit werken aan sociale veiligheid: Preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Movisie.
11. Wisse, R., De Rooij, H., & Van Nuland, E. (2025). *Verkenning sociale (on)veiligheid in het primair onderwijs*. Arbeidsmarktplatform PO.
12. Inspectie van het Onderwijs. (2025, april). *Themaonderzoek (sociale) veiligheid: Meer (sociale) veiligheid betekent meer in gesprek; óók met de leerling*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
13. Ramakers, C., Van Wijk, A., Warps, J., & Olfers, M. (2020). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag in het onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed / Bureau Beke.
14. Regeringscommissaris Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag en Seksueel Geweld. (2024, maart). *Handreiking cultuurverandering op de werkvloer*. RCGOG. <https://handreikingcultuurverandering.nl/>
15. Geurts, R., Cuppen, J., Philipsen, M., Esmeijer, N., Bertens, N., Van Druten, L., & Smeets, E. (2023, april). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag in het onderwijs: Eindrapportage*. ResearchNed, Praktikon & KBA Nijmegen.
16. Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2022). *Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2021*. Nationaal Rapporteur